

Татјана Бугарски

Лидија Пашо

Зденко Лазор

НЕМАТЕРИЈАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ

НЕМАТРИЈАЛНИ КУЛТУРНИ СКАРБ

2022

Иако се назива „нематеријално“, ово наслеђе има своје материјалне оквири, инструменте, просторе, али они нису у фокусу на начин на који су у музејима или заводима за заштиту споменика културе. Очување је усмерено на праксе, знања, вештине и веровања, а не на саме предмете.

Носиоци наслеђа имају одлучујућу улогу у одређивању нематеријалног културног наслеђа тиме што одређену традицију, знање, вештину или обичај доживљавају као нешто што је од изузетне важности за њихов идентитет. Основни критеријуми при томе су да се наслеђе преноси с генерације на генерацију и да га одређена група људи доживљава као део своје културе.

Да би одређен елемент формално могао да постане део неке од листа нематеријалног културног наслеђа, без обзира колико он трајао у прошлости, неопходно је да и даље живи, да је укоренењен у својој заједници и да је одржив, односно да постоји уверење да ће и даље трајати. Промене су саставни део сваког елемента нематеријалног наслеђа и због тога се активности усмеравају не на њихову заштиту у данашњем облику или у неком тренутку у прошлости, него ка њиховом очувању и преношењу следећим генерацијама.

Гоч го наволуеме „нематеријалним“, тот скарб ма својо материјални рамики, инструменти, простори, але вони не у фокусу на способ на хтори су у музейох лебо заводох за заштиту памятникох култури. Очуване унапрямене на пракси, знаня, схопносци и вереня, а не и на сами предмети.

Ношители скарбу маю одлучуюцу улогу у одредзованю нематеријалног културног скарбу зоз тим же одредзену традицију, знане, схопносц лебо обичай доживюю як дацо цо є од окремней важносци за їх идентитет. Основни критериуми ту же би ше скарб преношел з генерациї на генерацию и же го одредзена група людзох доживює як часц своєй култури.

Же би даєден елемент формално могол постац часц даедней з лїстинох нематеријалног културног скарбу, без огляду кельо вон тирвал у прешлосци, необходне же би и надалей жил, же є укоренени у своєй заеднїци и же є отримуюци, односно же иснує прешвечене же и далей будзе тирвац. Пременики состоина часц каждого елементу нематеријалног скарбу и прето єе активносци унапрямяю не на їх заштиту у нешкайшей форми лебо у даедней хвильки у прешлосци, але гу їх очуваню и преношењу наступним генерацијом.

Домени нематеријалног културног наслеђа

- а) Усне традиције и изрази, укључујући језик као носиоца нематеријалног културног наслеђа
- б) Извођачке уметности
- в) Друштвене праксе, ритуали и свечани догађаји
- г) Знања и праксе које се тичу природе и свемира
- д) Традиционални занати и вештине

Домени културног скарбу

- а) Усни традицији и вирази, укључујући језик јак носитеља нематеријалног културног скарбу
- б) Виводзацки уметности
- в) Друштвени пракси, ритуали и свјеточни подји
- г) Знанија и пракси хтори ше дотикају природи и вселени
- г) Традицијни ремесла и схопности

Вельконоцини звичаји при Руснацох²

Велька ноц або Паска то највекше християнске швето кед преславюеме воскреснуце Исуса Христа. Пририхтоване за Вельку ноц почина зоз Вельким постом. Самому швету Паски предходзи Вельки, або страстни тидзень котри богати јак зоз фамелијинима звичајима, так и зоз церковнимима богослуженјима.

На Вельки пияток пополадню ше одходзи на, јак у народзе волају Ховане Христово, (Вечурня зоз покладаньом Плащаніци) на котрей ше виноши Плащаніца. Вирни облекају чарни, або цми шмати. У обисцох ше того дня фарби вайца, пише писанки. Дзепоедни пишу писанки з воском. То ше роби з помоцу окремног пирка котре ше чиря до розпущеног воску, або ше го зогрее над швичку и вец ше швидко цага смужки, украси по вайцох. Окреме заступени украси котри здабу на видлужени капки. После ше тоти з воском виписани вайца фарби.

Велька субота то дзень кед ше рихта продукти до кошарки. Рано ше замиши паска –обрядови хлеб котри ше пече лем за Вельку ноц. До паски ше кладзе масло, вайца, млеко, муки, квасу, кус солі, цукру. Паски ше од горе украшује зоз прикрасками з цеста. Схопни газдині

² „Ускршњи обичаји - освећивање паске / пошвецаня паски (русин.) / посвјачення паски; посвјачення великоднього кошика (укр.)” уписани до Националног регистру нематеријалног културног наслідства Републики Сербіи.

паски прикрашую так же правя варґоч доокола, “ташки”, криж, гребеньчки, з цеста виписую скрацено “ХВ – ВВ” (од Христос воскрес – Воистину воскрес). Тот дзень ше вари шунку, колбаси, вайца, прави ше сирец – сир зоз вайцох. Дзепоедни правя баранче з масла. Такому баранчатку ше звичайно заджобне била заставка зоз червеним крижиком, як символ Исусового воскресеня.

Шицко тото – варена шунка, колбаса, варене очисчене вайцо, писанки, сирец, масло, хрин, а даґдзе и соль ше посклада коло паски до кошарки. Кошарка у котрей ше ноши шведиц едзене ше не хаснуе за инше. Прикрива ше ю зоз вишиту або виткану салветку, ручничком, котра ше вола “на кошарку”. Интересантне же ше цала вискладана кошарка исто вола паска.

Внедзелю, на сам дзень Велькей ноци ше идзе до служби, а потим на пошвечене паскох. Крижаре, священїки иду доокола и зоз швечену воду пошвещую едзене у кошаркох. Як паноец доходзи, так ше одкрива свою кошарку же би ю швечена вода пошкропела. Священїк при каждим шкропеню виглашуе “Христос воскрес!”, а людзе одвитую “Воистину воскрес”. Кед задзвоня дзвони шицки одходза дому на полудзенок коштовац смачни едла котри порихтани. Кажди член у обисцу є фалаток пошвеченого вайца же би фамелия и надалей остала ведно.

Дні котри шлїдза после Велькей ноци особлїво весели за дзеци и младеж пре облїване. На други дзень Велькей ноци, або на Шветли пондзелок хлопски род облїва женски. У тим звичаю особлїво дошлїдни хлапци и легиньове. По облїваню дзивка швидко уходзи нука преблечиц ше до сухих шматох бо облївачом треба дац кантара, те. почасциц их. Кантар у прешлосци означовал писанку писану на окремени способ, белава писанку. И нешка ше облївачом дава писанки, а тиж и чоколадки, рижни лакотки, соки, а легиньом и вино. Вовторок, на треци дзень Велькей ноци дзивчата, дзивки, ходза облївац хлапцох, легиньох.

Крачун при Руснацох

Крачун єдно зоз найвекших шветох при Руснацох. Вон ше як швето слави у обисцу у кругу фамелиї, а на тот дзень ше шпиваю окремни крачунски коляди – на тот способ ше слави и возвелїчує Рождество Христово.

Крачун починал зоз славеньом народзєня Исуса Христа за Вилїйову вечеру. У прешлосци ше кед задзвоня пацери, палели лампа и швичка. Оецц обычно до хижи уношел чисту сламу, здравкал домашнїм и винчовал винчованку. Потим дзеци розношели сламу по цалей хижи. Оецц за столом моделл Оче наш и Богородице Дїво и починала вечера. Вечера обовязно була посна, бол бул строги пост.

По святочней вечери щїдзелo колядованє, а то робели и дзеци и старши. Дзеци винчовали кратши писньочки, а у старших то вецей була проза. Винчоваче ходзели по обисцох не лєм на Вилїю, але и на перши дзень крачунских шветох, такволане “ходзиц по шпиваню”.

Шицки обичаї вязани за Вилїю и Крачун ище вше ше барз почитую. Єдзєня хтори ше нешка правя на Вилїю обычно: пражена риба на олею, капущанїки, кромплянїки, риба на ризкаши, крачунски колач, бобальки, осух, мачанка зоз пипенками. На Вилїю вечар ше рихта у валале Бикич Дол и окремне єдзєне, мачанка зоз печарками, або мачанка зоз пипенками. Пипенки окремни печарки хтори рошно у леше Фрушкой гори, хтору жителе зазберую, дакеди их сушели, а потим на Вилїю варели мачанку. Нешка ше пипенки кладу до замарзовачу и на Вилїю ше варя у мачанки. Така мачанка ше прави лєм на Вилїйов вечар и ма свойо окремне место на Крачунским столе.

Окрем єдзєня на столе стої и кукурица, желене житко, швичка, овоз, цибуля и цеснок, мед, орешки, як и пенєж. Тиж иснує и обичай же би ше видлїчки зоз хторима ше єдло були, по законченей вечери, вязани же би и у идущим року шицки члени фамелиї були ведно.

Тамбурашка традиция при Руснацох у Войводини³

Тамбурашки состави при Руснацох нешка исную у Руским Керестуре, Дюрдьове, Новим Орахове, Вербаше, Коцуре и Шиду. У тих оркестрох граю як самоуки музичаре, так и тоти цо здобули музичне образоване. Од можливосцох оркестрантох завиши и способ як вежбаю и граю – чи по слуху, а чи зоз нотох, по розписаним аранжману. Репертоар тих составох творя переважно руски народни и авторски писні, музика за хореографії, старогородски писні, и подобне. Оркестри з векшим числом членох, як у Руским Керестуре и Дюрдьове тиж виводза и зложенши діла. Без огляду на музичну приготовку и число членох, тото цо заедніцке шицким составом то вельки ентузиязем, любов ґу музики и уживане у заедніцким музикованю.

Оркестер у Руским Керестуре составени переважно зоз тамбурох – прим еден, прим два, бас прим еден, бас прим два, е-бас прим, контра, чело, тамбурашки бас, помоцнети з гармониками, виолинами, кларинетом. Од свойого снованя 60-их рокох по нешка оркестер мал рижни назви: Вельки народни оркестер, Оркестер Дому култури Руски Керестур, Тамбурашки оркестер. Нешка ноши назву Народни оркестер Юлиян Рамач Чамо, на чесц покойного руководителя Юлиана Рамача Чаму, котри дал вельке доприношене у унапредзеню квалитету оркестра и котри написал вельочислени оркестрово аранжмани. Визначни руководителе спомнутих оркестрох були Ириней Тимко, Витомир Бодянец, Михал Бодянец, Михал Лікар, Юлиян Рамач Чамо, мґр Мирко Прегун.

³ Тамбурашка традиция (Тамбураши, тамбурашке праксе) уписана до Национального регистру нематериального културного наслідства Републики Сербії.

Стари ремесла

Кушніре

Ремесло кушніра мож змесциц до традиційних ремеслох, гоч ше продукція у тим ремеслу може спатрац и як уметніцка, бо кажди продукт зробени ручно, автетични є и представя мале уметніцке діло каждого зоз ремесельнікох. Дакеди ше не могло задумац жиму же би ше не хасновало дацо од продуктох хтори тот ремесельнік прави, бо правели облєчиво зоз скори баранчеца, овци, кози. Тото ремесло старе и походзи зоз стреднього вику, гоч дзепоедни вигледоваче твердза же таке ремесло исновало и у далякей прешлосци, окреме у крайох дзе пановала жима. Робота кушнірох не легка, вони муша буц и снайдере и уметніки и знац структуру и познац як обробиц скору, цо була и найчєжша робота, а на самим концу и модни креаторе же би провадзели час кед продуковали своєю продукти хтори з початку предавали на пияцох, або вашарох, а познейше и у своїх роботньох.

З оглядом же ше шицко ручно робело, кажди першняк бул уникатни. Перши першняки були у фарби скори, а познейше находзиме и били, червени, як и други фарби у зависносци од жаданя особи хтора будзе першняк ношиц. Фарбене скори було дакеди не так єдноставне як нєшка, фарбу ше доставало зоз осушеной ягодовой, ореховой, брестовой и яблуковой печарки, хтори би ше змлєло, а потим варєло.

Першняки углавним ношєли житєлє валалу, алє их облєкали и хлопи и жени и дзеци. Вони углавним були продукт городских и валалских ремесельнікох хтори робєли найчєстєйше без мєри же би предавали на пияцох або вашарох.

Издавач
Музеј Војводине, Нови Сад, Дунавска 35

За издавача
Мр Тијана Станковић Пештерац

Аутори текста
Др Татјана Бугарски, Лидија Пашо, Мср. Зденко Лазор

Превод уводног текста на русински језик
Саша Сабадош

Дизајн и припрема за штампу
Маст. Зденко Лончар

Штампа
Донат Граф

Тираж
500

Пројекат
*Очување нематеријалног
културног наслеђа
крз сарадњу са заједницама
и штампање ове публикације
подржали су*

Министарство културе
Републике Србије

и

Покрајински секретаријат за за
културу, јавно информисање
и односе с верским заједницама.

Пројект
*Очување нематеријалног
културног скарбу през
сотруднићтво з заедницами
и друковане тей публикацији
потримали*

Министерство култури
Републики Србији

и

Покрајински секретаријат за
културу, јавно информисање и
одношења з вирским заедницами.

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотеке Матице српске, Нови Сад

930.85:39(=161.2)(497.113)

БУГАРСКИ, Татјана, 1976-

Нематеријално културно наслеђе = Нематеријални културни скарб / аутори
текста Татјана Бугарски, Лидија Пашо, Зденко Лазор ; превод уводног
текста на русински језик Саша Сабадош. - Нови Сад : Музеј Војводине, 2022
(Београд : Донат Граф). - 8 стр. : илустр. ; 23 cm

Упоредо срп. текст и русин. превод. - Тираж 500

ISBN 978-86-6156-002-6

1. Лидија, Пашо, 1975- [аутор] 2. Лазор, Зденко, 1983- [аутор]

а) Нематеријално културно наслеђе -- Русини -- Војводина

COBISS.SR-ID 81261577

Линкови:

<https://ich.unesco.org/>

<https://www.kultura.gov.rs/>

<http://nkns.rs/>

<https://www.muzejvojvodine.org.rs/>

<https://zavod.rs/>

<https://icom.museum/en/>

<https://www.ichandmuseums.eu/en>

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381477>

ISBN-978-86-6156-002-6